

TÜRÜK

2020, Yıl/Year: 9, Sayı/Issue: 23, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 11.09.2020

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 05.10.2020

Sayfa / Page:88-106

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Doç. Dr. Mehmet ALPTEKİN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

meh.alptekin@hotmail.com

TAŞELİ PLATOSU MASALLARINDA KONAR-GÖÇER KÜLTÜR HAYATINDAN İZLER

Öz

Masallar, evrensel yapıya sahip olmalarına rağmen yayılma gösterdiği coğrafyadaki toplumların sosyal ve kültürel hayatlarından etkilenerek yeni bir kimliğe bürünür. Sözlü gelenekte yayılma gösteren masallarda toplumların yaşam tarzları, dünya görüşleri, inançları vb. unsurlar bulunur. Bu bakımdan masallarla kültürel hayat arasında bir ilişkiden söz edilebilir. Çağlara direnerek günümüze kadar ulaşan masallar bir dönemin panoramasını da bizlere sunmaktadır.

Taşeli masalları, Taşeli Platosu'nda yaşayan konar-göçer halkın gelecek nesillere bıraktığı bir miras niteliğindedir. Bu masalların kökeni bilinmemekle birlikte yörede yaşayan halkın kültürel dokusuna ait unsurlar içerdiği aşikârdır. Masallarda karşımıza çıkan bazı motiflerin toplumun sosyal hayatına göre de şekillendiği görülmektedir.

Çalışmada, Ali Berat Alptekin tarafından derlenen Taşeli Masalları adlı eserdeki 70 masal metni kullanılmıştır. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği bu çalışmada doküman incelemesi ve görüşme yönteminden faydalanılarak içerik analizi yapılmıştır. Böylece masalarda geçen konar-göçer kültür hayatına ilişkin unsurlar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Taşeli Platosu, masal, konar-göçer, kültür, halk edebiyatı.

TRACES FROM NOMADIC CULTURAL LIFE IN TASELİ PLATO TALES

Abstract

Despite having a universal structure, tales take on a new identity by being influenced by the social and cultural lives of the societies in the geography where they spread. In the tales that spread in oral tradition, societies' lifestyles, world views, beliefs and so on elements are found. In this respect, one can talk about a relationship between tales and cultural life. Tales that have survived until today by resisting the ages also offer us a panorama of an era.

Taşeli Tales is a legacy left by nomadic people living in Taşeli Plateau to future generations. Although the origin of these tales is unknown, it is obvious that they contain elements belonging to the cultural texture of the local people. It is seen that some motifs that we encounter in tales are also shaped according to the social life of the society.

In the study, 70 tale texts from Taşeli Tales compiled by Ali Berat Alptekin were included in the study. In this study, in which qualitative research method was adopted, content analysis was carried out by using document analysis and interview method. Thus, cultural elements related to nomadic cultural life in tales were determined.

Key Words: Taşeli Plateau, tale, nomads, culture, folk literature.

Giriş

Toroslarda yüzyıllardır devam eden konar-göçer geleneğın kökeni Orta Asya kültür coğrafyasına dayanmaktadır. Özellikle hayvancılıkla ilgilenen ve yaylak-kışlaklar arasında otlaklarda hayvanlarını yetiştirmek için mesafeleri yürüyerek kat eden Türk topluluğuna yörede Yörük adı verilmektedir.

Yaylak ve kışlak arasında otlak bulmak için sürekli hareket içinde olan bu topluluk, zamanla yerleşik yaşama geçmiş ve tarımla da uğraşmaya başlamıştır. Günümüzde çeşitli nedenlerle çoğunluğu yerleşik hayata geçmesine rağmen hâlâ konar-göçer yaşamı devam ettiren Yörükler de vardır. Yörüklerin bu son temsilcileri Sarıkeçili Yörükleridir. Kışın Mersin; yazın ise Konya Seydişehir civarlarında konaklayan bu son konar-göçerlerin sayısı azalmaktadır (Gelekcı 2014: 16).

Günümüzde Taşeli Platosu'nda hayvancılıkla uğraşan Yörüklerin çoğu konar-göçer bir yaşam tarzı benimsemişlerdir. Bu anlamda biraz göçerlik biraz da yerleşik hayat arasında bir ara yaşam tarzına sahiptirler. Yaylak ve kışlakta hayvancılık yanında ziraatla uğraşları söz konusudur (Halaçoğlu 1988: 4). Gelişen ve değişen yaşam tarzına bağlı olarak yerleşik yaşama geçen konar-göçer halkın geçim kaynakları da farklılaşmıştır. Platonun farklı yerlerinde bir dönem deve sahibi olanlar nakliyecilik, ormanlık alanlara yerleşenler odunculuk, küçükbaş hayvancılığı bırakanlar büyükbaş hayvancılık ve özellikle günümüzde seracılık üzerinde odaklanmışlardır.

XI. yüzyıldan itibaren Taşeli Platosu'nu yurt edinen Türkmen oymakları Orta Asya kökenli kültürel değerlerini günümüze kadar bakir bir şekilde korumayı başarmışlardır. Bu nedenle konar-

göçer halkın zengin kültür yelpazesi yanında zengin bir halk edebiyatı repertuarı da vardır. Bu repertuarda masallar dikkat çekici bir özelliğe sahiptir. “Bir dönem misafir olunan konar-göçerlerin çadırlarının misafirlere sunduğu en büyük ikramlardan biriydi.” (KK.1). “Misafir geldikten sonra sohbet ortamına göre bazen bir mesel vermek için bazen de hoş vakit geçirmek için masallar anlatılmaktaydı.” (KK.1)

“Masallar, zaman içerisinde yayıldığı coğrafyanın ve kültürün birçok özelliğini bünyesine alarak genişlediği gibi kültürel yozlaşmaya uğrayarak birçok özelliğini de kaybeder.” (Kaplan 2020: 191). Masallar, evrensel ürünler olmalarına rağmen yayılma gösterdiği coğrafyadaki toplumların kültürel hayatıyla ilgili unsurları içerisine alarak millî motiflerden beslenir. Bu sayede daha fazla dinleyicinin dikkatini çekerek daha geniş bir coğrafyaya da yayılma fırsatı bulur. Masal metinleri içerisinde toplumun kültürel kodlarını yansıtan çeşitli âdet, gelenek, töre ve törenler yanında yöre halkının günlük yaşamının yansımaları olduğu unutulmamalıdır. Öyle ki araştırma konumuz olan Taşeli Platosu masallarında günlük hayatın yansımalarını görülmektedir. *Yörük ile Köylü* masalında bir köylü Yörük’ün çadırına misafir olur. Yörük, hayvancılıkla uğraştığı için arkadaşı ile ilgilenemez. Bu durum masal metnine şu şekilde yansımıştır: “Arkadaş ben davara gideceğim, isder bekle akşama gadar çadırda otur, istersen bana müsaade et, bizim davarlar yayılacak.” (Alptekin 2002: 47).

Masallar, hayalî bir dünyayı anlatmanın yanında anlatıcının kurgulamış olduğu idealize bir dünyayı da anlatabilir. Böyle bir durumda anlatıcı masalın kurgusuna müdahale ederek kendi dünya görüşüne göre masalı şekillendirebilir. Masalların sonunda kötü kahramanlar bazen ceza olarak kırk katırla cezalandırılabilir. Öyle ki *Padişahın Üç Kızı* masalında anlatıcı, kötü kalpli teyzelere kırk katır cezasını kendi isteklerine bağlı olarak verilmiş göstermektedir. “Kırk satırla ne yapacağız, kırk katır alalım, yirmişer tene alırız. Heç olmazsa göçebelik yaparız. Göçerlerin evini taşırız. Yahut harmanlarını çekeriz.” (Alptekin 2002: 247). Çünkü masal metinlerinin derlendiği Taşeli Platosu’nda 1979-1982 yılları arasında masal anlatıcısının ifade ettiği gibi yük taşıma, çift sürme, harman döveni çekme vb. işlerde katırların çok büyük öneme sahip olduğu unutulmamalıdır.

Çalışmada, Ali Berat Alptekin tarafından 1979-1982 yılları arasında doktora çalışması sırasında derlenen 70 masal metninden faydalanılmıştır. Konar-göçer kültür hayatıyla ilgili olarak *geçiş dönemi unsurları, meskenler, mutfak kültürü, el sanatları, halk hekimliği, oyun ve eğlenceler, mevsimlik ritüeller* olmak üzere başlıca yedi öge tespit edilmiştir. Bu veriler, konar-göçer kültür çerçevesinde doğup büyüyen kişilerle yapılan mülakatlardan elde edilen bilgilerle de desteklenmiştir.

1. GEÇİŞ DÖNEMİ UNSURLARI

1.1. Doğum

Yörede yaşayan davarlılıkla uğraşan Yörükler arasında çocuğu olmayan ailelere –özellikle kadınlara- iyi gözle bakılmaz. Öyle ki yeni doğan bebek, neslin devamı anlamına gelmekte ve konar-göçerler arasında da ileriki dönemlerde iş paylaşımını kolaylaştırdığı bilinmektedir. Çocuğu olmayan kadın veya erkek öncelikle şifalı bitkilerle ilgili uygulamalara başvurur. Netice alınmazsa çevrede tanınmış bir hocaya giderek muska yaptırarak muskayı üzerinde taşır veya hocanın isteği üzerine su içerisinde eriterek suyunu içer (KK.1).

Nohut Çocuk masalında karı ile kocanın hiç çocuğu olmaz. Bunun üzerine kadın, “Bir hocaya gidelim,-muska yapan hocalara yani- bir muska ettireyim belki çocuğumuz olur.” diyerek (382)¹ hocanın yolunu tutar. Gitmiş hocaya danışmış:

“Hoca benim heç çocuğum olmayor, bu çocuk için eğer bi golayı varsa bir ayet yazıver. Yani bir musga yazıver. Benim de çocuğum olsun.” demiş (382).

Benzer bir özelliği *Şah İsmail* masalında da görmekteyiz. Çocuğu olmayan padişah, hocaya gider ve hoca ona bir muska yazarak bunu taşımasını söyler. “Bir padişahın da hec çocuğu yoğmuş. Bir gün hocaya getmiş. Hoca da bana muska yazıvermiş: ‘Bunu da dalına dak.’ demiş.” (446). Hocanın söylediklerini yaptıktan sonra padişahın çocuğu olur.

Masallarda geçen doğumla ilgili uygulamalarda çocuksuzluk ön plana çıkmaktadır. Çocuksuzluğun toplum nazarında olumsuz bir durum olarak kabul edilmesi bunda önemli bir etmendir.

1.2. Evlilik

Geçiş döneminin ikinci basamağını evlilik oluşturmaktadır. Evlilik; kız görmeden kız istemeye, nişandan gelin hamamına, kınadan bayrak dikmeye, düğünden eve gelin indirmeye vb. birçok unsuru içerisinde barındıran zengin bir kültür safhasını oluşturmaktadır. *Taşeli Masalları* içerisinde de dünürcü göndermeden kız istemeye kadar değişik uygulamaların yöre halkının uygulamaları ile ortaklık arz ettiğini görmekteyiz.

Padişahın Üç Kızı masalında ölen padişahın yerine yeni bir kişi padişah olur. Yeni padişah, eski padişahın kızlarını görünce onlara âşık olur. Bunun üzerine usul gereği dünürcü gönderir. “Gene aradan iki gün geçtikten sonra padişah en büyüğe düyürcü gönderiyor. Ondan sonra ortancaya düyür gönderiyor. Onu da alıyor. Zaten onlar sözlü, bu işin çabuk biteceğini biliyor. Fakat gene arada bir düyürcü gönderek şart oluyor.” (241).

Yörede evlilik sürecinde ailelerin durumlarının birbirine denk olması önemli bir husustur. Yörenin yerli halkı kendi içerisinde evlilik yaparken konar-göçerler de kendi aralarında kız alıp vermişlerdir. Zaman içerisinde yerleşik yaşama geçilmesiyle bu gelenek sonlanmıştır. *Şah İsmail* masalında kahraman, ayın on dördü güzelliğindeki kızın güzelliğini görünce dayanamayıp ona âşık olur. Durumu babasına anlatır. Babası Yörük obasına kızını istemeye gider. Ancak kızın babası: “Ben gızımı bu padişaha vermem, ben gızımı başga bir adama vereceğim.” der. Bunun üzerine Yörükler hayvanlara yüklerini yükleyip o memleketten ayrılırlar (446).

Yörede evlilik süreciyle ilgili devam eden geleneklerden biri de damat evine gelen kızın aile bireyleriyle konuşmamasıdır. Örnekleri Orta Asya kültür hayatında da karşımıza çıkan uygulamanın yansımaları (İnan 2000: 167) Silifke konar-göçerlerinde de söz konusudur². *Pamuk Kız* masalında çocuğu olmayan anne, pamuk çuvalından bir kız çocuğu yapar. Anne daha sonra bunu, oğullarını

¹ Çalışmada yer alan masal metinleri Ali Berat Alptekin’in “*Taşeli Masalları* (2002)” adlı eserinden alındığı için yalnızca sayfa numaraları verilmiştir.

² Damat evine gelen gelinin konuşmaması âdetiyle ilgili hikâye için bk.: Alptekin, Mehmet (2007). *Silifke’de Eski Türk İnançlarının İzleri*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

evlendirmek isteyen aileye verir. Aile, bu kızı aldıklarında huriler (peri kızları) devreye girip ona can vererek güzelleştirirler. “Âdeta dünya güzeli” olan bu kıza gelin olarak gittiği ailede yedi yıl konuşmamasını tembihlerler. “Eee gızı eletmişler, gelin böğün söylemez, söylemez gelin. Gelin yedi sene kimseye söylememiş.” (416-417). Yörede gelinin aile bireyleriyle yedi yıl konuşmaması hakkında bilinen Sağır Gelin hikâyesi de bunun güzel bir örneğidir (Alptekin 2007: 87-88).

1.3. Ölüm

Geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ölüm, yaşamın sonu olarak kabul edilmekle birlikte bütün insanlığı etkilemesi ve bilinmezliklerle dolu olmasından ötürü de üzerinde farklı düşünceler ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak etrafında birçok ritüeli de beraberinde getirmiştir.

Havva Hanım masalında Havva Hanım bir aileye musallat olur. Adamın karısının ölümüne neden olduktan sonra adam ile evlenmek ister. Adam da ölen eşinin kırkı çıktıktan sonra onu alacağı konusunda söz verir (231).

Küllü Fatma masalında padişahın kızları annelerini keserek öldürürler. O gün akşam başka bir padişahın oğlunun düğünü vardır. Padişahın oğlu, bu kızları da düğüne davet eder. Diğer kızlar düğüne gitse de Küllü Fatma “Annemin ölüsünü unutup da düğüne mi gideceğim.” diyerek yas tuttuğunu dile getirir (248).

2. MESKENLER

Yaylak ve kışlaklar arasında otlak bulma mücadelesiyle yaşamlarını devam ettiren konar-göçerlerin hareketli bir yapısı vardır. Bu yapı, onların yaşamlarını devam ettirdikleri meskenlerine de yansımıştır. Bu meskenler göçerlikten yerleşik yaşama geçişle ve gelişen teknolojiyle şekillenmiştir.

2.1. Çadır

Çadırlar, konar-göçer halkın sembolü hâline gelmiş yapılardır. Ana malzemesi daha çok besledikleri keçilerin kıllarıdır. Bu nedenle yörede *kıl çadır* veya renginden ötürü *kara çadır* adıyla da bilinmektedir. Kurulması ve sökülmesi kolay olan çadırların örtüsü çadırın tipine bağlı olarak deve veya koyun yününden dokunur. Bunun yanında ahşap direkler, ipler ve kazıklar da çadırı oluşturan diğer malzemelerdir (Gürbüz 1997: 187).

Gençlikte mi, Yaşlılıkta mı? masalında konar-göçerlerin kullandığı çadırın basit şekilde sökülüp taşınabilmesine temas edilmiştir. Masalda bir bezirgan, çobanın hanımına göz diker. Kadına sahip olmak ister. Bunun için sürünün sahibi ile anlaşır. Sürü sahibi, bir bahane bularak çobanı oradan uzaklaştırır. Ardından çadırı sökerek içindeki eşyaları da yükleyerek göç eder (263).

Vezirin Üç Kızı ve Padişahın Oğlu masalında vezirin büyük kızı, padişahın oğlunun kalbini çadır dokuma yeteneğinin var olduğunu söyleyerek kazanmaya çalışır. Vezirin büyük kızı padişahın oğlunun onu alması durumunda ona öyle bir çadır dokuyacağını ve içine kırk tabur asker girse bile yarısının boş kalacağını vaat etmektedir (435).

Şah İsmail masalında da kahraman ergenlik çağına girince savaşçı bir yiğit olur. Kahraman, atıyla gezmeye çıktığı bir gün yol üzerinde bir Yörük çadırı görür (446). Masalda kahramanın uğradığı çadır Yörüklerin kullandığı, kara/kıl çadır olmalıdır. Öyle ki kara çadır; sadece aile

bireylerinin yaşadığı yer olmayıp eklemeli malzemeleri sayesinde misafirlerin kalabileceği, hasta hayvanların ve erzakların yerleştirilebileceği çok amaçlı bir yapıya sahiptir (KK.2).

2.2. Ortası Dikmeli Ev

Çoğunlukla kıl çadırda yaşayan konar-göçerler, ayrıca çatma ve çardak gibi barınaklardan da faydalanmışlardır. Yaylak ve kışlaklarda özel mülkiyet sahibi olup kalıcı yapılar inşa edenler ise taş evler yapmışlardır. Duvarı taştan olan bu evlerin damı da killi toprakla örtülmüştür. Evin dam kısmını da yerden desteklenen dikmeler ayakta tutmaktadır. Derleme Sözlüğü'nde *dikme*; ağaç direk, kalas (1993/IV: 1489) olarak izah edilmektedir. Yörede dikmeler, genellikle çam ağaçlarından elde edilip dikmelerin sağlam olması için kesim aşamasından itibaren bazı uygulamalardan geçmektedir³.

Tezer Ağa masalında Tezer Ağa uzun süre devlerin yanında kalır. Bunun üzerine devler ondan kendilerini de evine davet etmesini isterler. Tezer Ağa, onları evine davet eder. Masalda Tezer Ağa'nın evi tasvir edilirken konar-göçerlerin kullandıkları taş evlerin yapısı betimlenmektedir: "Evinin ortasında bir dikme varmış. Eski evler dikmeli ya." (307).

2.3. Köy Odası

Köy odaları; köye gelen yolcuların misafir edilip, her türlü ihtiyaçlarının karşılandığı, Anadolu'da köy veya kasaba gibi küçük yerleşimlerde karşımıza çıkan yapılardır (Naldan 2020: 249). Köy halkının ortaklaşa yaptırdığı bu binalar, aynı zamanda halkın ortak buluşma noktası görevi de üstlenmiştir. Bir dönem, köy odalarında toplanan insanlar çeşitli konuların muhakemesini yapıp kararlar almaktaydı. Taşeli Platosu'nda göç yolları üzerinde yer alan köylerde bir dönem bu odalardan mevcuttu (KK.1).

Avcı Ahmet masalında Avcı Ahmet'in oğlu, su başında yılanları öldürdükten sonra köye döner. Köydeki insanlar köy odasına toplanarak avdan dönen Avcı Ahmet'in oğlunu hem misafir eder hem de onu dinlerler. "Avcı Ahmet'in oğlu da köylerde odalar meşhurdur, odalara vardılar mıydı:

Ya Avcı Ahmet'in oğlu gel, baban gibi iki laf da sen ediver. Bu avcılıkda ne gördün ne geçirdin? Bugün nere gettindi, heçbir şeye rastlayamadın mı?"(224).

Masalda anlatıcının tasvir ettiği mekânlar ve olaylar gerçek hayatın veya anlatıcının zihninde canlandırdığı kurmaca dünyanın yansımalarıdır. Anlatıcı, bu kurmaca dünyanın malzemesinin de yine günlük hayat olduğu dikkat çekmektedir.

2.4. Değirmen

Değirmenler, Türk kültüründe doğaüstü varlıkların etkinlikleri sebebiyle tehlikeli/sakıncalı görülen mekânlar arasında değerlendirilmektedir (Taner 1983:12): Öyle ki eskiden Yörükler arasında değirmenlerin, cinlerin vakit geçirdiği yerler olduğuna inanılırdı ve değirmene gün battıktan sonra gidilmemekte ve değirmen damında uyunmamakta idi. (KK.2). Bu yasaklamaları yapanların az çok değirmenle ilgili olarak başından geçen çeşitli hikâyeler ve halk inanışları bulunmaktadır (Kalafat 1996: 147-150).

³ Yörede çam ağaçlarından elde edilen dikme ve halk mimarisinde kullanılan diğer ürünler hakkında bk: Gökşen, Cengiz (2019). "Tarsus'un Dağ Köyleri Halk Kültüründe Çam Ağacı". *Çukurova Araştırmaları*, C. 5, S. 2, s. 303-314.

Yedi Kardeş Yedi Dev masalında da değirmen damlarının tekin olmayan yerler arasında olduğu anlatıcı tarafından masal metni içerisinde aktarılmıştır. Masalda padişahın yedi oğlu, yedi kız kardeş ile evlenmek istediklerini söylerler. Bunun için gurbete çıkacakları sırada padişah, oğullarını yanına çağırarak tekin olmayan yerler ve yapılar hakkında onları uyarır. Bu yerler arasında değirmen de söz konusudur. “Oğlum, bir çadıra yatmayacaksınız, değirmende de yatmayacaksınız, çayırdı, çadırdı, değirmende yatmayacaksınız. Buralar sabıkalıdır.” der (354).

Masalda değirmenin yapısı veya kültürel hayattaki önemi hakkında bilgi verilmemesine rağmen yöre halkının inançları arasında nasıl bir intiba uyandırdığı dile getirilmiştir.

3. MUTFAK KÜLTÜRÜ

Yörüklerin zengin olmasa da kendine has bir mutfak kültürü vardır. Konar-göçer yaşama bağlı olarak hazırlanması kolay ve besin değeri yüksek yemekler bu kültürün esasını oluşturmaktadır.

3.1. Azık

Azık, yolculuk esnasında yemek için hazırlanan yiyeceklerin genel adıdır. Azıkların hazırlanması kolay olduğu gibi bunlar, uzun süre tok tutma özelliğine de sahiptir. Her kültür coğrafyasının kendine has azıklarının olduğu da bir gerçektir. “Yörüklerin günlük hayatları, genellikle hayvanlarının peşinde yolculuklarla geçmektedir. Sabahın erken saatlerinde keçi ve koyunları otlatmak için yola çıkan Yörükler, akşam saatlerinde evlerine dönmektedir. Yörükler gün içerisindeki açlık ihtiyaçlarını; yağlıklarına sardıkları azık ve katıklarıyla gidermektedirler.” (Alptekin 2018: 382).

Gülmez Padişah masalında padişahın oğulları çalınan aynayı Cin Padişahı’ndan geri almak için yola çıkarlar. Yola çıkarken de yardımcılarından kendilerine azık hazırlanmasını ister (266). *Avcı Ahmet* masalında Avcı Ahmet’in oğlu da ava çıkarken yanına biraz azık alır. Yolculuk sırasında açıp yer (224). *Keçeli* masalında padişahın oğlu kendisine uygun bir kız aramak için gurbete çıkarken yanındakilerden kendisi için azık hazırlamalarını ister (410).

Dünya Güzeli masalında çocuk, babasını aramaya giderken yolda bir Köse ile arkadaş olur. Biraz ilerledikten sonra bir su sarnıcı başında oturup yemek yerler. Bu sırada padişahın oğlu azık olarak kızartmalar çıkarırken Köse de kömbe çıkarır. Köse “Ben bunu yemekten osandım, ıcık burdan ye.” demiş (423).

Dünya Güzeli masalında yöre halkının hayvan otlatırken, tarlada çift sürerken veya yolculuk sırasında en çok tercih ettikleri kömbeden bahsedilirken kültürel hayata da ışık tutulmaktadır. Kömbe, bir çörek türü olup Yörükler arasında farklı türleri de bilinmektedir.

3.2. Yağlı Ekmek

Yağlı ekmek sacda pişirilen bazlamanın tereyağı ile yağlanmış hâlidir. Lezzetli olmasının yanında besleyicilik yönünden de güçlü bir özelliğe sahiptir. Uzun süre tazeliğini koruması da önemli bir husustur. Son zamanlarda zeytinyağının yaygınlaşmasıyla zeytinyağı ile yapılan yağlı ekmekler de konar-göçerlerin sofralarında yerini almıştır.

Horasan Padişahı masalında Keloğlan ile Köse sürekli mücadele hâindedir. Keloğlan'dan kaçış olmadığını anlayan Köse, eşine artık oradan uzaklaşmalarının zamanı geldiğini belirtir ve yolculuğa çıkarken yanlarına yağlı ekmek alırlar. “Altın alalım, şunu da alalım; bunu alalım, biraz da yağlı ekmek alalım. Onu da sandığı içine goyalım, yolumuza devam edelim.” (254).

Yağlı ekmek, genellikle yakın mesafeli yolculuklar için tercih edilir. Çabuk bozulabileceğinden kısa sürede tüketilmelidir.

3.3. Çökelek

Çökeleğin çeşitli yapılış şekilleri⁴ olmasına rağmen Taşeli Platosu'nda yaşayan Yörükler arasında en yaygını yoğurttan yapılanıdır. Yoğurt sulandırılıp yayık yapıldıktan sonra yağ alınır. Yağı alınan ayran, ateşte belli bir süre pişirilerek çökelek elde edilir (KK.1). Üretimi oldukça kolay olan çökelek; salataların, böreklerin, çöreklerin yapımında kullanıldığı gibi kahvaltıda doğrudan tüketilebilen bir peynir çeşidi olarak da sofralarda yerini almaktadır (Kırdar 2004: 357-361).

Zümrüdüanka Kuşu masalında padişahın bahçesindeki elmaya bir dev musallat olur. Bu elmayı, devden korumak için padişahın oğulları görev isterler. Padişahın en küçük oğlu da ağacı beklemek birkaç günlüğüne evden ayrılır. Bu arada azıklarla birlikte annesinden kendisine çökelek hazırlamasını ister. “Anne bana bir çökelek kesesi hazırla, sulu mulu, ayrıca da iyi bir ekmek hazırla, gannımı eyce doyurayım.” (292).

Çökelek lezzetinden ve çeşitli alanlarda tüketilebilmesinden ötürü insanlar arasında talep edilen besinlerdendir. Öyle ki *Köylü ile Yörük* masalında bir gün Köylü, arkadaşı Yörük'ü ziyarete gider. Arkadaşının ziyaretinden memnun kalan Yörük ona hediye olarak çökelek verip onu yolcu eder (470).

3.4. Keşkek

Keşkek diğer adıyla *dövme pilavı*, Taşeli Platosu'ndaki konar-göçerlerin kültürel hayatındaki önemli yemeklerdendir. İçerisine kavrulmuş et karıştırılarak ana yemek şeklinde yendiği gibi yahni, yüzük çorbası vb. yemeklerin yanında pilav olarak da tüketilmektedir. Bayramlarda, geçiş dönemi uygulamalarında, adaklarda, çeşitli ritüellerde ve özel davetlerde misafirlere ikram edilmektedir.

Kültürel hayatımızda keşkek aynı zamanda halk edebiyatı ürünlerinde de önemli bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır (Çekiç 2015: 10-20). Taşeli Platosu'dan derlenen *Padişahın Üç Kızı* masalında özel bir davet için hazırlanan yemekler arasında kendisine yer edinmektedir. Kahraman, birçok sınavı geçerek Dünya Güzeli'ni alarak ülkesine döner. Bu mutlu haber her yere yayılır. Bunun üzerine padişahın da davetli olduğu bir yemek düzenlerler. Padişah için hazırlanan bu özel yemekte güzel bir keşkek pişirilir (247).

⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk: Eynallı, Vildan (2017). *İnek ve Keçi Yoğurtlarının Yayık Altı Ayranlarından Elde Edilen Taze ve Kurutulmuş Çökeleklerin Bazı Özelliklerinin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

4. EL SANATLARI

Konar-göçerler, besledikleri hayvanların etinden, sütünden, yünü/kılı ve derisinden çeşitli şekillerde faydalanmışlardır. Bu süreçte bu ürünlerin bazıları doğrudan bazıları da dolaylı yoldan ekonomilerine ve gündelik faaliyetlerine destek olarak yaşamlarını kolaylaştırmıştır.

4.1. Deri İşlemeciliği

4.1.1. Davarcık

Davarcık, içerisinde genellikle hububat türü yiyeceklerin saklandığı davar derisidir. Çok kullanışlı bir yapısı olan davarcığın yapım aşaması şu şekildedir:

Kesilen davarın derisinin içerisine kül doldurulur. Bir gün bekledikten sonra bıçak gibi sert bir cisimle derinin dışındaki kıllar kazınarak temizlenir. Bu işlem bittikten sonra kazana yeşil sumak dalları doldurularak kaynatılmaya başlanır⁵. Kaynatılan sumak suyunun bir miktarı derinin içerisine doldurulur. Bu hâliyle deri, genişçe bir kabın ya da bir çamaşır leğeninin içerisine bırakılır. Kazanda kaynayan sumak suyu, derinin üzerine dökülürken bir taraftan deri çığnenir. Çığneme işlemi uzun süre devam ettikten sonra deri bembeyaz olur. Kuruması için gölge bir yere serilir. Kuruyan derinin baş kısmı ve ayaklar dikilir. Artık deri davarcık hâlini almıştır. Kuyruk tarafı açık olan davarcığın içerisine un, bulgur, susam, tuz, ekmeç gibi besinler yerleştirilir. Davarcıklar, bir nev'i eskilerin kesesi görevini üstlenmiştir (KK.2).

Hayvan masallarından olan *Ayı ile Tilki* masalında tilki ve ayı yolda bir keçi bulurlar ve onu öldürerek dersini alırlar. Biraz ilerledikten sonra derinin içerisine arı kovanında buldukları balları, daha sonra da külleri yerleştirirler (212). Hayvan masalları da diğer masallar gibi anlatıcının kurguladığı dünyada yerini almaktadır. Hayvan dünyasının alegorik tarzda işlendiği bu masalarda hayvanlar masalın asıl kahramanı olup (Dilek 2007: 208) bazen bizim dünyamıza ve kültürümüze adapte olabilmektedir.

Cüce ile Köse masalında bunlar arkadaş olup bir gün değirmene giderler. Bir davarcık dolusu Cüce'nin, bir davarcık dolusu da Köse'nin buğdayı vardır. Bunlar unlarını öğütüp ekmeç yaparak ekmeçleri dağarcığa yerleştirirler (458).

4.1.2. Tuluk

Tuluk, sıvı besinleri taşımak ve saklamak için kullanılan davar derisidir. Yörükler arasında su tuluğunun yapımı şu şekildedir: Keçinin derisi yüzüldükten sonra kuyruk kısmı ve arka iki bacağıyla bir de ön bacağı dikilir. Derinin içinin temizlenmesi ve güzel kokması için dağlardan çevt (palamut) ağacının taze dal ve yaprakları getirilerek sulu bir şekilde bir hafta derinin içinde bekletilir. Daha sonra birkaç kere çevtli su, derinin içerisine doldurulup boşaltılır. Böylece derinin içinin kokusu alınmış olur. Derinin içerisine boyun tarafından su doldurulur. Su taşıma sırasında derinin dikilmeyen bacağı ve boynu ipe sıkıca bağlanır. Derinin dikilmeyen bacağı su katmak için ibrik olarak kullanılır. Su tuluklarının içerisine ayrıca pekmez veya peynir de doldurulmaktadır. Ancak yayık tuluğunun yapımı farklılık göstermektedir (KK.2).

⁵ Davarcık yapımı için ayrıca bk: Dulkadir, Hilmi (1997). *İçel'de Son Yörükler Sarıkeçililer*. Mersin: Çağlar. s. 88.

Hanımından Korkan Osman Ağa masalında Osman Ağa'nın canı pekmez ister. Tuluktan pekmez katmaya çalışan Osman Ağa'nın başına badireli işler gelmektedir. "Sonra pekmez tuluğunun bucağından gatmaya başlamış. Tuluğun ağzını çezince gap aramış bulamamış. Tuluğun ağzından bir sümürmüş, bu sırada üstünü başını hep batırmış, bu sefer tuluğu da salıvermiş her taraf batmış." (238).

4.2. Dokuma ve Örmeler

4.2.1. Çul

Yöre halkının keçi kıllarını işleyerek elde ettikleri ipleri istarlarda dokuyarak oluşturdukları yere serilen bir tür dokumadır. Çullar, konar-göçerlerin yaşama sevincinin ve hayata bağlılığının simgesidir. Üzerindeki motiflerde ve renk canlılığında bunları görebiliriz. Çullar, kullanım amaçlarına göre farklı desen ve büyüklükte olabilir.

Gülmez Padişahı masalında padişahın oğlu yolculuk esnasında bir şehre varır. Şehirdeki insanlar bir kör kuyunun üzerine çul sermişler ve çulun bir ipliğine taş koymuşlardır (276). Bu durum kahramanın ilgisini çeker. Çulun üzerine oturmasıyla birlikte kahraman kör kuyunun içine düşer.

Benli Dilber masalında padişahın oğlu Dünya Güzeli'ni aramak için yollara çıkar. Dünyanın en güzelinin, Hint padişahının bir odada kapalı olan kızı olduğunu haber alır. Kızı bulur ve ilk görüşte birbirlerine âşık olurlar. Oğlanı, periler kaçırarak bir yere götürür. Kız da oğlanı arayarak onun olduğu yere ulaşır. Oraya insanoğlunun girmesi yasaktır. Oğlan, perilerin haberi olmadan kızı içeriye alır. Gelen kişinin kız olduğunu anlamak için kendi aralarında bazı parolalar belirlerler:

"Canım cemalim Hanım yasadığın neden?"

"Daşdır efendim"

"Yorganın nedir?"

"Çuldur, efendim"(280).

Gerçekten de konar-göçerler için çul; yorgandır, yastıktır, halıdır, namazlıktır, gölgeliktir, kısacası her şeydir. *Benli Dilber* masalında kızın gözünden bu durum özetlenmiştir.

4.2.2. Heybe

Heybe; genellikle kıldan, pamuk ipliğinden ya da yünden dokunmuş içerisine çeşitli eşyalar koymaya yarayan at ve eşek gibi hayvanların sırtına yerleştirilen iki gözlü çantadır (Atlıhan 1999: 37). Bunun yanında küçük ebatla omuzda yük taşımak için pazar heybesi ve su tuluğunu taşımak için tuluk heybesi vardır (Doğaner 2013: 424).

Heybeler, binicinin yanında götürmesi gereken eşyaların konduğu bir dokuma taşıma eşyası olduğu gibi bir dönem eşe dosta hediye olarak da verilmiş ayrıca düğünlerde aşçıya, çalgıcıya, gelinin bindiği atın sahibine ve gelin çeyizlerini taşıyan deveciye ödeme olarak da kullanılmıştır (Atlıhan 1999: 37-38).

Taşeli Masalları'nda heybe, eşyaların taşınmasında kullanılan bir dokuma eşyası olarak yer edinmektedir. *Yedi Kardeş Yedi Dev* masalında padişahın oğulları kendilerine uygun yedi kız

aramak için yola çıktıkları vakit, en küçük oğlan yolda karşılaştıkları devlerin kafalarını keserek heybeye doldurur (354).

Padişahın Kırk Oğlu masalında en küçük oğlan çeşitli maceralara atılmaktadır. Bu süreçte devin mağarasında bulduğu atının sırtına heybe yerleştirir. Heybenin içine de kendisi için lazım olan eşyaları yerleştirerek yola koyulur (404).

4.2.3. Urgan / Kendir

Keçi kıllarının eğrilmesiyle elde edilen kaba iplerin üçünün veya beşinin bir araya getirilerek örülmesiyle elde edilen dayanıklı iplerdir. “Kıldan yapılan örmeler; hayvanları bağlamada, çadır kurmada, yük sarmada, odun taşımada hâlâ kullanıldığından urgan örmeye devam eden konar-göçerler vardır.” (Doğaner 2013: 426).

Küllü Fatma masalında bir karının üç kızı vardır. Bu kızlar çikrik eğirerek günlerini geçirirler. Çikrikten elde ettikleri fitilleri örerek urgan elde ederler (248).

Keçi kıllarının işlenmesiyle elde edilen iplerin örülmesiyle yapılan urganlar dayanıklılığıyla bilinmektedir. *Zümrüdüanka Kuşu* masalında padişahın oğulları yeraltı dünyasına buldukları bir kendir ile inerler (292).

4.3. Keçecilik

4.3.1. Keçe

Keçe, koyun yünlerinin işlenmesiyle elde edilmektedir. Eleme işleminden geçirilen yünler, bir hasırın üzerine serilir. Yapılmak istenen keçenin kalınlığına göre yün temin edilir ve sıcak su ile nemlendirildikten sonra hasır rulo hâline getirilir. Keçenin yapımı için daha sonra dövme işlemi gerçekleştirilir. Elde edilen keçe çadır, kepenek veya kıyafet yapımı için kesilerek kullanıma hazırlanır⁶. Keçenin yalıtım gücü yüksek olduğu için soğuktan korunmak için birebirdir.

Akıllı ve Akılsız Kardeş masalında kardeşler kar yağışına tutulurlar. Akılsız kardeş üzerine keçeleri sarılarak uyur ve sabahı eder. Akıllı kardeş de keçe olmadığı için olduğu yerde donarak ölür (346).

Keçeli masalında çevresindekilerden saklanmak isteyen kız da evinin önünden giden adamdan kendisine keçeden bir elbise yapmasını ister. Kız bu elbise ile dolaştıktan sonra çevresindekiler tarafından ona keçeli lakabı verilir (409-411).

4.4. Ağaç İşlemciliği

4.4.1. Kirmen

Konar-göçerler için keçi kılları, koyun ve deve yünlerini kullanılır hâle getirmede en kullanışlı alet kirmenler⁷ olmuştur. Yolda yürürken, otururken, sürüyü güderken, sırtta su tuluğu

⁶ Kültür hayatımızda keçe yapımı ve keçeciliğin uğradığı değişimler için bk: Çeliker, Deniz (2011). “Geçmişten Günümüze Türklerde Keçecilik ve Keçe Yapımında Yeni Teknikler”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, s. 1-22.

⁷ Kirmenin yapımı ve bölümleri için bk: Dulkadir, Hilmi (1997). *İçel’de Son Yörükler Sarkeçililer*. Mersin: Çağlar. s. 77.

taşırken kirmen vasıtasıyla ellerindeki yün ve kılları eğirebilmektedirler. İç içe geçmiş iki kanadı olan kirmenlerin kanatları üzerinde değişik motifler de bulunmaktadır.

Pamuk Kız masalında yedi yıl evliliği sürecinde kızın hiç konuşmaması sonucunda eşi, ikinci bir evlilik yapmak ister. Bunun üzerine talipli olduğu kızın kardeşi eski gelini görmek ister. Kız, gelini görüp “Yapıl galem!” deyince kız bir kaleye dönüşür ve kalenin başına çıkarak kirmen eğirmeye başlar (417). Gelin adayının kız kardeşi eski gelinin bu yeteneğini görünce şaşırır ve kız kardeşine durumu anlatır. Bunun duyan gelin adayı da babasına kendisine bir kale yaptırmasını söyler ve kalenin başına çıkarak kendisi de eğirtmeç (kirmen) eğirmeye başlar.

4.4.2. Çıkrık

Küçükbaş hayvanlar kırıldıktan sonra elde edilen kıl ve yünlerin işlenebilir hâle gelmesinde faydalanılan diğer bir araç da çıkrıktır. Çıkrığa ayrıca çark adı da verilmektedir.

Yayda atılan pamuklar fitil döküldükten sonra çarkta eğrilir. “Çıkrık kullanan kişi bir koluyla çarkı çevirir, diğer koluyla süngen atar. Çıkrığı bazı Yörükler kullanmamışlardır. Çıkrık önceleri ahşaptan olurken, daha sonra bisiklet jantından da yapılmıştır.” (Doğaner 2013: 417).

Havva Hanım masalında Havva Hanım’ın bir çıkrığı vardır ve sürekli çıkrık eğirir (230). *Küllü Fatma* masalında da padişahın üç kızı vardır ve bunların hiçbir işi olmadığı için çıkrık eğirmektedirler (248). Çıkrıkta eğrilen kıllar veya yünler daha sonra yeni bir işlemde geçerek farklı amaçlar için kullanılabilir.

4.4.3. Sandık

Sandık, içerisine çeşitli eşyaları koymaya yarayan bir çeşit ev eşyasıdır. Sandık⁸, konar-göçerlerin kültüründe çeyizlerin vazgeçilmezleri arasında yer almaktadır. Konar-göçer yaşam süren Yörükler, yaylak ve kışlak arasında evlerini taşırlarken büyük bir hassasiyetle sandıklarının da taşımaktadırlar. İçerisine genellikle en değerli eşyalarını koydukları sandıklarının çadırlarının da baş köşesine yerleştirmektedirler.

Horasan Padişahı masalında Keloğlan’dan kurtuluşları olmadığını anlayan karı-koca oradan göçmeye karar verirler. Adam, eşine: “Gel bir sandık yapalım, bahada ağır, yükde hafif ne varsa bir sandığın içine goyalım, bir parça da ekmek goyalım. Kendimizi artık bu diyardan başka diyara atalım.” demiş (254). Masalda sandığın kullanım amacı ve önemi özetlenmektedir.

Diğer masalarda ise sandık masal motifleri arasında olan tabut ve beşik olarak karşımıza çıkmaktadır. *Nartanesi* masalında kızın öldüğü zannedilerek bir sandığa yerleştirilir iken (258), *Vezirin Üç Kızı ve Padişahın Oğlu* masalında da yeni doğan bebek, sandıkla nehre bırakılmaktadır (435-436).

5. HALK HEKİMLİĞİ

Halk hekimliği; eldeki olanaklar yetersiz olduğunda, başka sebeplerle doktora gidilememesi veya gidilmek istenmemesi durumunda (Boratav 1984: 122) ya da modern tıbbın “Yapabileceğimiz

⁸ Kültür hayatımızda sandığın önemi hakkında bk: İçel, Hatice (2017). *Türk Folklorunda Sandık*. Konya: Kömen.

bir şey kalmadı.” (Alptekin 2010: 85) demesi üzerine halk tarafından uygulanan hastalıkların tedavi edilme sürecine denir.

Taşeli Platosu’nda yaşayan konar-göçerlerin halk hekimliğinde kullandıkları uygulamalar genellikle günlük yaşamlarında iç içe oldukları tabiat çerçevesinde şekillenmiştir. Burada şifalı bitkiler, hayvansal gıdalar, madensel ve mineral içerikli maddeler önemli yer tutmaktadır. *Fes Padişahı* masalında Fes Padişahı bir gün sarayında bir işle meşgulken parmağını bıçakla keser. Bunun üzerine parmağındaki yaralı kısma tuz sararak tedavi etmeye çalışır (283).

Cüce ile Köse masalında Cüce ile Köse bir gün arkadaş olurlar. Kendi aralarında mesel söyleşmeye başlarlar. Cüce, anlattığı meselin içerisinde havada uçan bir kazı taş ile yaraladığını ve yaralanan kazın kanadına buğday sararak yarayı tedavi ettiğini söylemektedir (458).

Bu iki tedavi yöntemi haricinde masalarda görmeyen gözün tedavisi ile ilgili uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Ali Berat Alptekin, halk hikâyesi ve masalarda görmeyen gözün tedavisini metinlerden yaptığı tespitler neticesinde on başlıkta değerlendirmiştir⁹.

Nar Tanesi masalında görmeyen gözler otun (çayır, çimen) göze sürülmesiyle tedavi olmaktadır. Burada tabiattaki nesnelere faydalanılarak bitkisel tedavi yönteminden bahsedilmiştir. Masalda padişahın oğlu çeşme başında sandık içerisindeki bulduğu kız evine götürerek evlenir. Bu evlilikten bir çocukları olur. Kızının ölmesinden eşini sorumlu tutan padişah, eşinin gözlerini oyduarak ormana atar. Kadın, ormanda iken bir kuş gelir ve kadının başı ucunda dile gelerek: “Ah şu gızcağız guş dilinden bilse, iki tarafında çimen var. Çimeni alsa gözüne sürese, tükmüğünü gözüne çalıverse, esgisinden daha iyi olur.” (287) der. Kız, bunu duyunca yerdeki çimenleri besmele çekerek gözüne sürer, gözleri görmeye başlar.

İyilik ile Kötülük masalında da bitkilerle tedaviden bahsedilmektedir. Ağaç dalının (yapağı) göze sürülmesiyle gerçekleşen tedavi söz konusudur. Masalda İyilik ile Kötülük iki arkadaştır. Bir gün ülkenin padişahının gözleri görmez olur. Bu iki arkadaş, padişaha göz bulmak için yola çıkarlar. Yolda, Kötülük hile yaparak İyilik’in iki gözüne sahip olur. Gözlerini kaybeden İyilik, bir çınar ağacına tırmanır. Orada Hızır ile karşılaşır. Hızır, İyilik’e çınardan kopardığı dalı gözüne sürdüğü zaman gözlerinin tedavi olacağını söyler. İyilik bunu yapınca gözleri iyileşir (290).

Ceylan Üreği adlı masalda ise hayvan ürünlerinin yenilmesi ile tedavi gerçekleşmektedir. Masalda ülkenin padişahının bir gün gözleri kör olur. Bunun üzerine damatlarını yanına çağırarak gözünün tedavisinin ceylan ciğerinde olduğunu söyler. İlk önce ilk iki damat gider ancak ceylan ciğeri bulamaz, son olarak Keloğlan giderek ceylanı vurup ciğerini padişaha yedirir ve padişahın gözü tedavi olur (310-311).

6. OYUN ve EĞLENCELER

6.1. Yalak Taşı

⁹ 1. Toprakla 2. Su (Abıhayat) ile 3. Ağaç Dalı (Yapağıyla) 4. Ot (Çayır, Çimenle) 5. Kuş Tüyünün Görmeyen Göze Sürülmesiyle 6. Kanla 7. Dua Edilmesi Sonucu 8. Hayvan Ürünlerinin Yenilmesi, İçilmesi veya Bir Hayvan Tarafından Yalanmasıyla 9. Denizden Çıkarılan İki Özel Balığın Göze Sarılmasıyla 10. Peri Kızlarının Yaptığı İlacın Göze Sürülmesiyle (Alptekin 2009: 19).

Yalak Taşı ya da diğer adıyla *Yalak Kaya* oyunu yörede oynanan ancak unutulmaya yüz tutmuş geleneksel oyunlardandır. En az iki kişi ile oynanan bu oyunda her kişi için üçer yalak (avuç içi kadar çukur) hazırlanır. Her adayın altışar taşı mevcuttur. Karşı tarafın taşlarını ele geçirmeyi amaçlayan bu oyun *Mangala* ile benzerlik göstermektedir.¹⁰

Padişahın Oğluyla Hizmetkârı masalında rüyasında gördüğü kızını aramaya çıkan padişahın oğlu, gittiği yerde yorgun düşer ve uyur. Yardımcısı oğlanın ceplerini karıştırır. O sırada yalak taşlarını görür. “Musa, oğlanın ceplerini yoklar. Bir bakar ki on beş tane çakıl taşı var. A yavırım, yalak daşı oynasın deyi cebine yalak daşı gatıvermiş.” (396).

Yalak taşı oyunu, rakibi alt etmeye dayalı olduğu için belli bir strateji geliştirmeye yöneliktir. Bunun yanında kıvrak zekâ da oyuncularında olması gereken diğer bir özelliktir.

6.2. Çelik

Diğer adıyla *Çelik Çomak* oyunu ülkemizde yaygın olarak bilinen ve erkek çocukları tarafından sopa ile oynanan bir oyundur. Oyun için köy meydanı ve mera gibi boş mekânlar tercih edilir. Çelik herhangi bir ağaçtan elde edilmiş 20-25 santimetrelik bir çubuk olup çomak ise yaklaşık 1 metrelik bir sopadır¹¹.

Çelik Çomak oyunu; Taşeli Platosu’nda konar-göçerlerin çocukları arasında harman kaldırıldığında harman yerlerinde, yayladan sahile göç edildiğinde köy meydanlarında, okula giden erkek çocuklar arasında dersler bittikten sonra fırsat olursa okul bahçesinde oynanırdı (KK.1). *Padişahın Oğluyla Hizmetkârı* masalında sevdiği gencin arkasından geldiğini gören kız, oğlan uyurken sürekli onun yanına gider. Onun yanına gittiği bir seferde bulduğu bir çeliği ikiye katlayarak oğlanın cebine yerleştirir. Kız gittikten sonra oğlanın yanına gelen arkadaşısı bunu fark eder. “Musa bakar ki çelikler oğlanın cebinde sokulu. ‘Bu neci ülen, namussuz herif, ben sana uyuma demedim mi, seni çelik oynasın deyi, cebine deynek sokuvermiş.’” (396-397). Bu oyunda oyuncularında; güç, hız, dikkat ve kıvrak zeka vb. unsurlar ön plana çıkmaktadır.

6.3. Cirit

Atlı göçebe ve savaşçı kültür döneminin miraslarından olan *cirit* oyununda yiğitlik ve cengaverlik ön plana çıkmaktadır. Bir takım oyunu olan ciritte karşı tarafı mağlup etme amacı söz konusudur. At üstünde icra edilen bu oyun, genişçe bir sahada oynanmakla birlikte kendine has bazı özellikleri vardır.¹²

Aslan Mehmet masalında padişah, hanımının sarayındaki hizmetçiyle ilişkisi olduğunu anlayınca hanımını öldürmek ister. Durumu anlayan eşi, oğlu Aslan Mehmet’e her şeyi anlatır. Kahraman, babasından son bir kez annesini at ile gezdirmeyi talep eder. Kahraman gurbete çıkmadan önce de son bir kez arkadaşları ile cirit oynar. “Çocuk atı düzer, her şeyini terkesine

¹⁰ Yalak Taşı /Yalak Kaya oyunu ve Mangala’nın ilişkisi hakkında bk: Gümüş, Ayşe ve İsmail Gümüş (2019). “4000 Yıllık Türk Satrancı Yalakkaya”. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.3, s. 1-15.

¹¹ Çelik çomak oyunundaki kullanılan malzemeler ve oyunun kuralları hakkında bk.: Oğuz, M. Öcal ve Petek Ersoy (2005). *Türkiye’de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları*. Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları. s.35.

¹² Cirit oyundaki kurallar ve puanlamalar için bk: Karcıoğlu, Uğur (2017). “Türk Kültüründe Atın Önemi ve Ata Sporlarımızdan Atlı Cirit Oyunu”. *Anasay*, S.2 s.167-198.

goymuş, parasını pulunu her şeyini goymuş. Annesini terkesine almış, atılan iki üç defa getmiş gelmiş. Yani cirit oynamış.” (234).

Cirit oyunu, sporcuya nefesine hâkim olmayı öğretmekte ve büyük bir savaşçı olma yolunda kendini geliştirmesine yardımcı olmaktadır (Sümer 1983: 1-2). *Zümrüdüanka Kuşu* masalında yeraltı dünyasında birçok sınavı geçerek yeryüzüne çıkan padişahın oğlunu tanıyan kız, onu sınamak için cirit oynamayı önerir (297).

7. MEVSİMLİK RİTÜELLER

7.1. Koç Katımı

Taşeli Platosu'nda geçimini küçükbaş hayvancılıkla sağlayan konar-göçerler için koç katımı önemli bir zaman dilimini işaret eder. Yaylalara göçle birlikte sürüden ayrılan koç ve tekeler iyi bir besi sürecinden sonra sürünün sahile dönüşüyle birlikte dişilerin arasına katılır. Eylül sonu ile ekim başını kapsayan bu süreç yaşamını hayvancılıkla sağlayan halk için önemlidir. Ertesi yılın verimli olması ve hayvanların sağlıklı bir şekilde doğum yapması için de koç/teke katımında insanlar da bazı kutlamalar gerçekleştirmektedir.

Avcı Ahmet masalında Avcı Ahmet'in koç katımı uygulaması da karşımıza çıkmaktadır. Uygulama masala şu şekilde yansımıştır: “Yarıntası günü goyun bi duz hazırlatır, gatıra yükletir, goçu goyunu filan yere dolandırın, bir derenin kenarına dolandırır, oraya varır tuzu verir mala. Goçu gatarka goçun biridi, goyunun birisini önüne gatar. Peti deyerek önüne govaladı mıydı bineceğim deyi.” (229).

7.2. Yağmur Duası

Yağmur duası adı verilen yağmur yağdırma işlemleri, kuraklık dönemlerinde kuraklığı, dolayısıyla kıtlığı önlemek için doğüstü güçlere doğrudan veya doğüstü güçlere yakın olduğuna inanılan güçler aracılığıyla dolaylı olarak ilişki kurup onlardan yağmur yağdırmalarını isteme amacıyla düzenlenen dinsel ve büyüsel ritüellerin bir türüdür (Çıblak 2005: 159). Bu ritüelin belli bir tarihi olmayıp kuraklık meydana geldiği her zaman yapılabilir.

Taşeli Platosu'ndaki halk arasında yağmur duaları genellikle tarlaya ekinlerin ekilip filizlenmeye başladığı süreçte (sonbahar sonu) veya ilkbahar mevsiminde yağmur yağmadığı zaman gerçekleştirilmektedir. Yağmur duaları, halkın bir araya gelebileceği deniz sahilleri, akarsu kenarları, evliya mezarları, köy meydanları gibi yerlerde gerçekleştirilmektedir. Halk yağmur duası öncesinde ve sırasında değişik ritüeller de gerçekleştirmektedir.¹³

İyilik ile Kötülük masalında İyilik ile Kötülük iki arkadaştır. Kötülük hile ile İyilik'in gözlerine sahip olur. O gün, Hızırların o bölgeden geçme günüdür. Hızır, İyilik'in gözlerini tedavi ettikten sonra onu bir köye gitmesi konusunda görevlendirir. O köye yedi yıldır yağmur yağmadığını, köye gidince insanları toplamasını ve yağmur duasına çıkmalarını söyler. İyilik bunları gittiği köyde yaparak yağmur yağdırır (290-291).

¹³ Bölgede yağmur duası sırasında gerçekleştirilen uygulamalar için bk: Ağcalar, Aslı (2009). *Silifke Halk Kültürü Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yağmur duası ile ilgili bir uygulamadan *Akıllı ve Akılsız Kardeş* masalında da bahsedilmektedir. Masalda kardeşler uzaktan gelen atlıları görünce korkup bir ağacın üzerine çıkarlar. Akılsız kardeşin ihtiyacı ortaya çıkar. Küçük kardeş, su dökmeye başlayınca ağacın altındaki kişiler, yağmur duasına geldikleri için yukarıdan gelen su damlalarını görünce dileklerinin gerçekleştiğini düşünerek mutlu olurlar (346).

7.3. Çeç

Tahıl yığını (Türk Dil Kurumu 1998: 449) anlamına gelen çeçin ayrımı sırasında çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Buğday sapsarı düven (döven) ile dövüldükten sonra dirgen ile iyice savrulur. Savurma işlemi bittikten sonra buğdayın içerisindeki küçük kalıntılar ayrılması için gözlerle elenmeye başlanır. Bu işlem sırasında üç kişi bulunur: Gözeri sallayan (elekçi), teneke veya tas ile gözere buğday ulaştırıcı (aracı) ve yerdeki dağınık buğdayları süpürge ile bir araya getiren (deşirici). Buğday temizleme işlemi yarıya geldiğinde buğdayı eleyen kişi (elekçi) yerden üç tane çakıl taşı ve tarlayı sürdükleri öküzün gübresini (kuru gübre) alarak temizlenmiş olan buğday yığınının ortasına koyar. Dualar edildikten sonra buğday elenmeye devam edilir. Eleme bittikten sonra buğday çuvalara katılarak evlere götürülür. Bu arada çeç sırasında buğdayın içerisine konulan taş ve gübre rastgele bir çuvalın içine girer. Buğdaylar öğütülmek için değirmene gitmeden önce yıkanırken bulunarak dışarıya atılır (KK. 1).

Yedi Kardeş Yedi Dev masalında dev, elinde tutsak olan oğlanlara arpa, buğday, nohut ve mercimeğin karışık olduğu bir yığın verir. Bunları sabaha kadar ayırmalarını ister. Mağarada çocuklara bir karınca padişahı denk gelir. Oğlanlar, durumu anlatınca karıncaların padişahı yanlarına gelerek bir çeç kurar ve hububatları birbirinden ayırarak onlara yardım eder (357).

Halk anlatıları, ait olduğu toplumun düşünce dünyasını yansıtan hazineler olup kökleri, çok eski zamanlarda oluşmuş inançlara dayanır. Bu inançların çoğu, halk hafızasında yaşayarak halk anlatıları vasıtasıyla günümüze kadar gelebilmiştir (Bakırcı 2014: 39). Taşeli Masalları'nda da bu inançların yansıması olan ritüellerin varlığı görülmektedir.

Sonuç

Taşeli Masalları, asırlardır bu yöreyi kendilerine yurt edinen konar-göçer halkın bu bölgeye anayurttan getirdiği ve bölgede bilinen masalları kendi kültürel değerleriyle yoğurdukları bir miras niteliğindedir.

Taşeli Masalları'nda karşımıza çıkan mevsimlik ritüellerin çoğu Orta Asya kültür hayatı kaynaklı olup yöredeki konar-göçer halkın günlük yaşamlarındaki uygulamalarla paralellik göstermektedir. Bu durum kültürel sürekliliği göstermesi açısından önemlidir. Bu uygulamaların kökeninde toplayıcılıktan yerleşik yaşama geçerek hayvanları ehlileştiren ve toprağı işleyen toplumun gerçekleştirdiği ilk dönem ritüelleri karşımıza çıkmaktadır. Zaman içerisinde İslamiyet'in kabulü ile bu uygulamaların içerisine dinî unsurlar girmekle birlikte hâlâ Taşeli Platosu'nda yaşayan halkın zihninde yer edinmiş durumdadır.

Masallardan tespit edilen halk hekimliği uygulamalarının konar-göçerlerin hayatı çevresinde şekillendiği görülmektedir. Burada tabiattan elde edilen madensel ürünler, bitkiler yanında hayvanî

ürünler de söz konusudur. Ayrıca yerleşik yaşama geçişle birlikte tarıma (ziraat) bağlı olarak şekillenen yaşam tarzının da izleri dikkat çekmektedir.

Yöre halkının bir dönem yaylak ve kışlaklar arasında otlak bulma mücadelesiyle devam eden yaşamlarına bağlı olarak şekillenen meskenleriyle kullandıkları aletler hareketli ve basit bir yapıya sahip iken zamanla yerleşik yaşama geçilmesi ve gelişen teknolojiye bağlı olarak değişikliğe uğramıştır. Bu durum kültür aktarma işlevlerine sahip masallara da farklı motifler olarak yansımıştır.

Hayvan masallarında karşımıza çıkan sembolik görevler üstlenen hayvanların aslında toplumdaki farklı gruplardan bireyleri temsil ettiği unutulmamalıdır. Bu yönüyle hayvan masallarındaki idealize dünyaya ait unsurların kültürel hayatımızla ilişkili olduğu bir gerçektir. Gerek Taşeli Platosu'dan derlenen hayvan masallarında gerekse diğer bölgelerden derlenen hayvan masallarında o yöreye has kültürün kodlarını barındıran motifler karşımıza çıkmaktadır.

Taşeli Platosu masalları için bir dönemin panoraması diyebiliriz. Öyle ki masal anlatıcısının gözünden kendi yaşadığı dönemin izleri bazen nesnel bazen de öznel bakışa açıyla sunulmuştur. Bu sayede masal metinlerinden yörede yaşayan -bir kısmı yerleşik yaşama geçmiş- konar-göçer halkın sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik durumları ve dinî telakkileri hakkında çıkarımlar elde edilebilir.

Masallarda karşımıza çıkan kültürel değerler, hem masal anlatıcısının hem de masalın anlatıldığı dönemin kültürel özelliklerini göstermesi açısından önemlidir. Bu yönüyle kayıt altına alınmış masalların kültürel erozyona rağmen günümüze kadar bu değerleri taşıması vesilesiyle kültür taşıyıcılığını üstlendiğini Taşeli Masalları üzerinde görebiliriz.

Kaynaklar

- Ağcalar, Aslı (2009). *Silifke Halk Kültürü Araştırması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alptekin, Ali Berat (2002). *Taşeli Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, Ali Berat (2009). "Türk Masal ve Hikâyelerinde Görmeyen Gözün Tedavi Edilmesi Üzerine". *Milli Folklor*, S.81, s.18-26.
- Alptekin, Mehmet (2007). *Silifke'de Eski Türk İnançlarının İzleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alptekin, Mehmet (2018). "Yörüklerde Bir Azık Türü: Çörek". *Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.16, s.381-392.
- Atlıhan, Şerife (1999). "Batı Anadolu'da Yaşayan Yörüklerde Heybe ve Torbalar". *Erdem Dergisi (Halı Özel Sayısı I)*, C. 10, S.28, s. 35-45.
- Bakırcı, Nedim (2014). "Eflâtun Cem Güney'in 'Masallar' Adlı Kitabında Yer Alan Metinlerde Mitolojik Unsurlar". *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. C.2, S.4, s.37-52.
- Boratav, Pertev Naili (1984). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- Çekiç, İbrahim (2015). *Geçmişten Günümüze Törenselsel Bir Yemek: Keşkek*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çeliker, Deniz (2011). “Geçmişten Günümüze Türklerde Keçecilik ve Keçe Yapımında Yeni Teknikler”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, S.8, s.1-22.
- Çıblak, Nilgün (2005). *Mersin Tahtacıları-Halkbilimi Araştırması*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Dilek, İbrahim (2007). “Sibiryaya Türk Masallarında Hayvanla Evlenme”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.22, s. 207-218.
- Doğaner, Ali (2013). *Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Halk Kültürü ve Halk Edebiyatı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dulkadir, Hilmi (1997). *İçel’de Son Yörükler Sarıkeçililer*. Mersin: Çağlar.
- Eynallı, Vildan (2017). *İnek ve Keçi Yoğurtlarının Yayıklı Altı Ayrılanlarından Elde Edilen Taze ve Kurutulmuş Çökeleklerin Bazı Özelliklerinin Belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Gelekeç; Cahit (2014). “Türk Kültüründe Oğuz-Türkmen-Yörük Kavramları”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HUTAD)*, S.1, s.15-16.
- Gökşen, Cengiz (2019). “Tarsus’un Dağ Köyleri Halk Kültüründe Çam Ağacı”. *Çukurova Araştırmaları*, C.5, S.2, s.303-314.
- Gümüş, Ayşe ve İsmail Gümüş (2019). “4000 Yıllık Türk Satrancısı Yalakkaya”. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.3, s. 1-15.
- Gürbüz, Orhan (1997). “Türkiye’de Göçebe Mesken Örneği: Çadır”. *Türk Coğrafya Dergisi*, S.32, s.185-195.
- Halaçoğlu, Yusuf (1988). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İçel, Hatice (2017). *Türk Folklorunda Sandık*. Konya: Kömen Yayınları.
- İnan, Abdulkadir (2000). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Kalafat, Yaşar (1996). “Halk İnançlarımızda Değirmen”. *Folkloristik Prof. Dr. Umay Günay Armağanı*. (Haz. Özkul Çobanoğlu-Metin Özarslan) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kaplan, Tuba (2020). “Kilis Masallarında Yeraltı Dünyası Hakkında Tespitler”. *Çukurova Araştırmaları*, C.6, S.1, s.191-199.
- Karcıoğlu, Uğur (2017). “Türk Kültüründe Atın Önemi ve Ata Sporlarımızdan Atlı Cirit Oyunu”. *Anasay*, S.2 s.167-198.
- Kırdar, Seval Sevgi (2004). “Çökelek Peyniri Üzerine Bir Araştırma”. *I. Geleneksel Gıdalar Sempozyumu*, 23-26 Eylül 2004, Van. s. 357-361.
- Naldan, Funda (2020). “Erzincan-Çayırılı İlçesi Başköy Köy Odaları”. *Millî Folklor*, C.16, S.126.s.249-263.
- Oğuz, M. Öcal ve Petek Ersoy (2005). *Türkiye’de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları*. Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları.
- Seyirci, Musa (1988). “Yörüklerde Azık Torbaları”. *İçel Kültürü*, S.6, s.6-8.

Sümer, Faruk (1983). *Türklerde Atçılık ve Binicilik*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Taner, Nuri (1983). “Halk İnanmalarında Cin ve Cin Tutma”. *Türk Folkloru*, S. 43, s. 12-15.

Türk Dil Kurumu (1993). *Derleme Sözlüğü IV*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KAYNAK KİŞİLER

KK.1: Hatice Gürbüz, 1935, Mersin-Silifke, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı.

KK.2: Cennet Alptekin, 1960, Mersin-Silifke, Okuma Yazma Bilmiyor, Ev Hanımı.

.